

Připomínáme si 88 let od československé mobilizace. Byla vyhlášena rozhlasem 23. 9. 1938 ve 22.20h

23.9.2026 - Karel Straka | Vojenský historický ústav Praha

I přes vstřícný přístup představitelů Československa k britsko-francouzskému návrhu na odstoupení území s více než 50 % německého obyvatelstva, který tlumočil 22. září 1938 v porýnském Bad Godesbergu britský premiér Neville Chamberlain německému představiteli Adolfu Hitlerovi, toto Hitlerovi nestačilo a požadoval splnění dalších nároků sousedních zemí v mimořádně krátkém termínu jednoho týdne. Zástupci Británie a Francie v této situaci informovaly 23. září 1938 Československo, že nebudou nic namítat proti jeho případné mobilizaci. Vláda Jana Syrového ji tedy vyhlásila. Stalo se tak prostřednictvím mimořádného hlášení v Československém rozhlase ve 22.20. Přečtěte si text historika VHÚ Praha Karla Straky, který se tímto obdobím zabývá.

Mnichov je jedním z nejčastějších, ne-li nejčastějším tématem našich moderních dějin. Lákalo a stále láká zájem historiků bez nadsázky po celém světě. Bibliografie k němu za uplynulá léta narostla do monumentálních rozměrů. Objem faktografie a interpretací je díky tomu nesmírně obsáhlý. Jsou přesto základní pravdy skutečně pevné a neochvějně ustálené? Vezměme kupříkladu dodnes tradované tvrzení o tom, že československá mobilizace ze září 1938 měla všeobecný charakter. Jaká byla vlastně její skutečná podstata a smysl? Odpověď na tuto otázku hledá následující příspěvek.

Hovořit o záříjové mobilizaci jako o všeobecné, je desetiletí přežívající hluboký omyl. Tato nepřesnost je, bohužel, již tak pevně zakořeněna nejen v laickém, ale i odborném nazírání, že sotva kdo ji dokáže zcela vymýtit. Povinností historika je korigovat předmětnou chybu podstatnými argumenty a fakty, přestože účinek této snahy bude patrně marný.

Klíč k odpovědi existuje

Nejprve je vhodné připomenout základní podstatná fakta. Mobilizací, vyhlášenou 23. září 1938, byli povoláni do činné vojenské služby všichni důstojníci, rotmistři a mužstvo v záloze, kterým bylo v dané době 40 let a všichni mladší. Povoláni byli i někteří starší záložníci. V jejich případě šlo ovšem o specifický, ve své podstatě úzce doplňkový výběr, plynoucí ze zvláštních potřeb branné moci. Tato skutečnost podstatně neměnila rozsah mobilizace, jak jej stanovila příslušná vyhláška.

Základní norma branné legislativy, tedy branný zákon č. 193 z 9. dubna 1920, rozlišoval v paragrafu 23 částečnou a všeobecnou mobilizaci. Jejich rozsah ale přesněji nestanovil. Pro relevantní důkaz o skutečné podstatě mobilizace je tedy nutné zapátrat v dokladech o reálné praxi ze září 1938. Takový historický pramen se skutečně dochoval. Autor tohoto příspěvku jej před časem našel v rámci výzkumu pomnichovského období.

Jde o odpověď 1. (operačního) oddělení Hlavního štábu na dotaz československých zastupitelských úřadů v Bernu a Lublani. Ministerstva národní obrany v Praze se krátce po Mnichovu tázaly na nutnost návratu československých státních příslušníků do vlasti k výkonu vojenské služby za mobilizace. Meritum věci vystihuje tato citace ze zmíněné odpovědi:

Dodejme, že citované stanovisko plně odpovídá tehdy platné branné legislativě. Z branného zákona (§ 26) vyplývalo, že českoslovenští občané, kteří bydleli v zahraničí, byli povinni vrátit se do vlasti v

případě všeobecné mobilizace.

Bylo možné mobilizovat diskrétně?

Z výše doložených skutečností vyplývá, že mobilizace byla částečná, přestože to nebylo takto veřejně deklarováno a v oficiálních dokumentech se hovořilo jen o mobilizaci. Nejlépe a jednoznačně tuto skutečnost dokládá především vlastní text mobilizační vyhlášky. Opět se zde naskýtá prostor k otázce, v čem spočíval důvod takového řešení?

V zájmu jejího zodpovězení je nutné vzít v úvahu dva rozhodující faktory. Prvním byla mezinárodněpolitická situace, která bezprostředně předcházela vyhlášení mobilizace, a její reflexe československou vládou. Druhý spočíval v objektivních materiálních limitech mobilizace československé branné moci.

Nejprve k politické stránce věci. Dosavadní linie usmířování Třetí říše, kterou sledovala britská a francouzská vláda, byla poprvé závažně zpochybněna během jednání britského premiéra Neville Chamberlaina s říšským kancléřem Adolfem Hitlerem v Bad Godesbergu 22. a 23. září 1938. Nacistický vůdce se nespokojil se souhlasem československé vlády z 21. září s tzv. britsko-francouzským plánem na odstoupení československého území, na němž žilo více než 50 % obyvatelstva německé národnosti. Chamberlain doufal do této chvíle v plný zdar své dosavadní snahy. Hitler ale územní požadavky ještě vystupňoval a připojil k nim nároky Maďarska a Polska.

Pro západní vlády a jejich diplomacie nastal kritický mezičas. Během něho se potřebovaly vzpamatovat, zorientovat se a najít únikovou cestu ze slepé uličky, do níž je zavedla jejich vlastní politika. V tomto kontextu vzkázaly v podvečer 23. září do Prahy, že nadále již nemohou nést odpovědnost za jejich dosavadní rady československé vládě nemobilizovat. Potud běžně známé skutečnosti.

Z hlediska zkoumání podstaty mobilizace je ovšem významný méně uvědomovaný fakt. Citované britské a francouzské konstatování doprovázelo nabádavě formulované doporučení provést nezbytná vojenská opatření k obraně státu tak, aby neměla provokující charakter. Ponechme nyní stranou rozporuplnost a celkovou nereálnost takového přání. Podstatné je, jak s ním naložila vláda arm. gen. Jana Syrového.

Pro její usnesení z večera 23. září 1938 bylo zjevně rozhodující a určující vyjádření ministra zahraničních věcí Kamila Krofty o zmíněných vzkazech, které jeho úřad obdržel od britského a francouzského vyslance téhož dne v podvečerních hodinách. V úplném sboru vlády tlumočil to, co bylo krátce před jeho zasedáním předjednáno a akceptováno na poradě prezidenta republiky Edvarda Beneše s premiérem, některými ministry a představiteli politických stran. Kroftova slova zachytil původním zápis. Zní takto:

Kabinet se po diskuzi usnesl navrhnout prezidentu republiky, aby nařídil podle § 23 branného zákona povolát do činné služby osoby ve věku 40 let a mladší. Tímto exekutivním aktem bylo rozhodnuto, že fakticky půjde o částečnou mobilizaci. Vláda zde využila faktickou možnost variability ve volbě rozsahu mobilizace. Branný zákon ji připouštěl. Podle této právní normy (§ 21) se týkala I. zálohy, tedy mužů ve věku do již zmíněných čtyřiceti let. Do II. zálohy náleželi muži ve věku od jednačtyřiceti do padesáti let (viz též § 21).

(Částečná) Mobilizace jako objektivně jediná možnost

K již vyjádřeným otázkám připojme ještě jednu další. Je možné interpretovat výše uvedené vládní

rozhodnutí jako jistý druh politického kompromisu mezi urgentními požadavky obrany státu a mezinárodněpolitickým vyzněním vůle mobilizovat? Nepochybně ano, ale ne v tom smyslu, že by šlo o volbu ze dvou stejně reálných alternativ, tedy zda vyhlásit částečnou, anebo všeobecnou mobilizaci.

Podívejte se, jak vypadala Mobilizační vyhláška

Šlo o to, že možnosti mobilizace československé branné moci byly v září 1938 omezené. Vše podmiňovaly limity materiálního charakteru. Mobilizační potenciál republiky byl přitom nemalý. Podle statistiky Ministerstva národní obrany činil až 1 800 000 mužů (I. a II. zálohy). Pro mobilizaci jej ale nebylo možné využít v plném rozsahu. Kromě jistých přirozených úbytků z různých, zejména zdravotních důvodů, šlo především o rozpor mezi množstvím disponibilních záloh a stavem zásob pro mobilizaci armády.

Pro účely této stručné analýzy byly zvoleny dva z řady možných a podstatných ukazatelů. Ty co byly použity, jsou ovšem dostatečně vypovídající. Prvním je množství nejrozšířenějšího bojového prostředku z kategorie ručních palných zbraní, tedy pušek. Druhý tvoří zásoba plynových masek. V posledně zmíněném případě jde možná o nezvyklý ukazatel. Nutno si ale uvědomit, že nikdo soudný a především odpovědný nemohl, a hlavně nesměl, odbavit mobilizovaného vojáka pro službu v poli i v zápolí bez plynové masky.

Hovoří-li se zde o materiálních předpokladech mobilizace, je dobré se zorientovat v odborné terminologii tehdejší československé branné moci. Pracovala s pojmem válečná zásoba. Ta se diferencovala na válečnou (mobilizační) potřebu vojsk a na válečnou zálohu (pro náhradu ztrát). Dosažená válečná zásoba pušek vz. 24 činila v době vyhlášení mobilizace 762 000 kusů. O teoreticky dosažitelné horní hranici početního stavu mobilizující armády vypovídá však ještě lépe množství plynových masek vz. 35. Ve stejné době bylo k dispozici 1 362 064 úplných kompletů (masek s odpovídajícími filtry). Jako krajní a nouzové řešení mohlo být využito ještě asi 20 000 masek starších vzorů. To znamená, že branná moc za mobilizace měla k dispozici nejvýše 1 382 000 masek.

Nevyužitý potenciál

Nutno vzít v úvahu, že vypovídají-li prezentovaná data o válečné zásobě, pak již po vydání uvedených prostředků nebylo kam sáhnout pro další, respektive nezbývalo, než vyčkat na náběh válečné výroby již zadaných objednávek nejen zmiňovaných součástí výzbroje, ale též dalších druhů zbraní, bojové techniky a materiálu. Dodejme ale, že její rozjezd by byl v podmínkách války více než iluzorní. Mobilizující armáda tedy mohla dosáhnout početního stavu nejvýše zhruba 1 382 000 mužů. Z toho vyplývá, že ve srovnání s celkovým mobilizačním potenciálem zde existoval rozdíl bezmála 420 000 mužů, a to byl v tehdejších strategických podmínkách Československa velmi citelný deficit.

Hodnota armády ovšem nespočívá pouze v jejím početním stavu a materiálních prostředcích. Ty by byly marné, kdyby v jejích řadách nebyli odhodlaní muži, vedení nejlepším vědomím občanských povinností vůči státu a niterným vlasteneckým cítěním. To byla jedna z hlavních československých deviz září 1938.

Karel Straka

Podívejte se na další texty a předměty, které jsou s touto událostí spojeny:

[Vzpomínka na mobilizaci v září 1938](#)

[O podstatě a smyslu československé mobilizace z podzimu 1938](#)

[Demonstrace proti odstoupení pohraničí dne 22. září 1938](#)

[Vzpomínka na ostrahu hranic v květnu 1938](#)

[Naléhavý hlas ze září 1938](#)

<https://www.vhu.cz/pripominame-si-88-let-od-ceskoslovenske-mobilizace-byla-vyhlasena-rozhlasem-23-9-1938-ve-22-20h>